

**BO‘LAJAK GEOGRAFIYA O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA
TABIIY-ILMIY VA MA’NAVIY TAMOYILLAR****Tashmetova Munira Mirzatillayevna***Chirchiq shahri, 2-umumiy o‘rta ta’lim maktabining geografiya fani o‘qituvchisi,
Chirchiq sh. O‘zbekiston*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida tabiiy-ilmiy va ma’naviy tamoyillarning nazariy asoslari hamda ularning kasbiy tayyorgarlik sifatiga ta’siri tahlil qilingan. Zamonaviy pedagogik ta’lim sharoitida geografiya o‘qituvchisi nafaqat tabiiy-geografik qonuniyatlarni chuqur bilishi, balki ekologik madaniyat, fuqarolik mas’uliyati, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga integratsiyalash kompetensiyasiga ham ega bo‘lishi zarur. Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy, aksiologik va integrativ yondashuvlar asosida ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil qilindi. Natijalar tabiiy-ilmiy va ma’naviy tamoyillarning uyg‘unligi bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ekologik tafakkurini shakllantirish hamda ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi.*

Kalit so‘zlar: *geografiya ta’limi, bo‘lajak o‘qituvchi, tabiiy-ilmiy tamoyillar, ma’naviy tamoyillar, kasbiy kompetentlik, ekologik madaniyat, barqaror rivojlanish, pedagogik ta’lim.*

Kirish. Globallashtirish, raqamlashtirish va ekologik muammolarning kuchayishi sharoitida geografiya ta’limining mazmuni va pedagog kadrlarni tayyorlash tizimiga qo‘yilayotgan talablar tubdan o‘zgarib bormoqda [1]. Geografiya fani tabiiy va ijtimoiy jarayonlarni o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganuvchi integrallashgan fan sifatida bo‘lajak o‘qituvchilardan chuqur ilmiy tayyorgarlik bilan bir qatorda yuksak ma’naviy fazilatlarni ham talab etadi [2].

Bugungi kunda geografiya o‘qituvchisi faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchilarda ekologik tafakkur, hududiy fikrlash, barqaror rivojlanish g‘oyalariga sodiqlik, tabiatga ehtiyotkorona munosabat va fuqarolik mas’uliyatini shakllantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi [3]. Shu sababli bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida tabiiy-ilmiy va ma’naviy tamoyillarni uyg‘unlashtirish zamonaviy pedagogik ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi [4].

Tabiiy-ilmiy tamoyillar ilmiylik, tizimlilik, kuzatuvchanlik, dalillarga asoslangan fikrlash va ekologik qonuniyatlarni anglashni ta’minlasa, ma’naviy tamoyillar insonparvarlik, vatanparvarlik, kasbiy etika, milliy qadriyatlar va umuminsoniy g‘oyalarga tayangan holda pedagogik faoliyatni tashkil etishga xizmat qiladi [5]. Mazkur tamoyillarning integratsiyasi bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini kompleks rivojlantirish imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi – bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini tayyorlashda tabiiy-ilmiy va ma‘naviy tamoyillarning mazmunini aniqlash, ularning o‘zaro bog‘liqligini asoslash hamda kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishdagi ahamiyatini yoritish.

Materiallar va metodlar. Tadqiqot nazariy-pedagogik yo‘nalishda olib borildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlar, geografiya ta‘limi bo‘yicha xorijiy va mahalliy tadqiqotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda oliy ta‘limning davlat ta‘lim standartlari tahlil qilindi.

Quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish; qiyosiy tahlil; tizimli tahlil; kompetensiyaviy yondashuv; aksiologik yondashuv; integrativ yondashuv; pedagogik modellashtirish; ilmiy umumlashtirish.

Tadqiqot obyekti – oliy ta‘lim muassasalarida geografiya yo‘nalishi bo‘yicha bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayoni.

Tadqiqot predmeti – bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini tayyorlashda tabiiy-ilmiy va ma‘naviy tamoyillarning mazmuni hamda ularni ta‘lim jarayoniga integratsiyalash mexanizmlari.

Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy ta‘lim nazariyasi, konstruktivistik yondashuv, aksiologik pedagogika, tizimli yondashuv va barqaror rivojlanish ta‘limi konsepsiyalaridan foydalanildi.

Natijalar. Nazariy tahlillar bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini tayyorlashda tabiiy-ilmiy va ma‘naviy tamoyillar o‘zaro uzviy bog‘liqligini ko‘rsatdi. Tabiiy-ilmiy tamoyillar bo‘lajak o‘qituvchilarda geografik tafakkur, ilmiy dunyoqarash, tadqiqotchilik ko‘nikmalari va ekologik jarayonlarni tahlil qilish malakasini shakllantiradi. Mazkur tamoyillar asosida talabalar tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, iqlim o‘zgarishi, ekologik xavfsizlik va hududiy rivojlanish masalalarini ilmiy asosda baholashni o‘rganadilar.

Ma‘naviy tamoyillar esa pedagogik faoliyatning axloqiy va tarbiyaviy jihatlarini mustahkamlaydi. Ular bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy mas‘uliyat, vatanparvarlik, fuqarolik pozitsiyasi, milliy qadriyatlarga hurmat hamda tabiatga ehtiyotkorona munosabatni rivojlantiradi. Bu tamoyillar ta‘lim jarayonida ekologik madaniyat va barqaror rivojlanish g‘oyalarini samarali singdirishga xizmat qiladi.

Tahlillar natijasida bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini tayyorlash quyidagi tamoyillarga asoslanishi zarurligi aniqlandi: ilmiylik, tizimlilik, uzluksizlik, integratsiya, kompetensiyaviylik, aksiologiklik va innovatsionlik. Ushbu tamoyillarni yagona tizim sifatida qo‘llash bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi sifatini oshiradi, ularning tanqidiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va zamonaviy pedagogik hamda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, geografiya ta‘limida geoinformatsion tizimlar (GIS), masofadan zondlash ma‘lumotlari, elektron xaritalar va raqamli platformalardan foydalanishni

ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishi hamda talabalarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishi aniqlandi.

Muhokama. Olingan natijalar bo'lajak geografiya o'qituvchilarini tayyorlashda tabiiy-ilmiy va ma'naviy tamoyillarni alohida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida qo'llash zarurligini ko'rsatadi. Tabiiy-ilmiy tamoyillar ilmiy bilimlarning puxtaligini ta'minlasa, ma'naviy tamoyillar ushbu bilimlarni pedagogik faoliyatda mas'uliyat bilan qo'llashga yo'naltiradi.

Kompetensiyaviy yondashuv nuqtai nazaridan, geografiya o'qituvchisi tabiiy-geografik jarayonlarni ilmiy tahlil qilish bilan birga, o'quvchilarda ekologik ong, fuqarolik mas'uliyati va barqaror rivojlanish qadriyatlarini shakllantirishga qodir bo'lishi kerak. Shu bois tabiiy-ilmiy va ma'naviy tamoyillarning integratsiyasi zamonaviy geografiya ta'limining metodologik negizini tashkil etadi.

Raqamli texnologiyalar, GIS va masofadan zondlash vositalaridan foydalanish geografiya ta'limining amaliy imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq, ushbu texnologiyalarni qo'llash ma'naviy tamoyillar bilan uyg'unlashgandagina ta'limning tarbiyaviy va ijtimoiy samaradorligi ta'minlanadi. Shuningdek, ekologik muammolarni o'qitishda mahalliy va global tajribalarni uyg'unlashtirish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, oliy pedagogik ta'limda tabiiy-ilmiy va ma'naviy tamoyillarga asoslangan integrativ yondashuv bo'lajak geografiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularning pedagogik mahoratini oshirish va zamonaviy ta'lim talablariga mos mutaxassislarni tayyorlash uchun muhim metodologik asos hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari bo'lajak geografiya o'qituvchilarini tayyorlashda tabiiy-ilmiy va ma'naviy tamoyillarning uyg'unligi kasbiy tayyorgarlikning muhim omili ekanligini tasdiqladi. Tabiiy-ilmiy tamoyillar ilmiy tafakkur, ekologik bilim va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirsa, ma'naviy tamoyillar kasbiy mas'uliyat, axloqiy qadriyatlar va fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi.

Ushbu tamoyillarni kompetensiyaviy, tizimli va integrativ yondashuvlar asosida ta'lim jarayoniga tatbiq etish bo'lajak geografiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga, pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga hamda zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Kelgusida mazkur tamoyillar asosida ishlab chiqilgan pedagogik modelni tajriba-sinovdan o'tkazish, uning samaradorligini statistik usullar yordamida baholash hamda amaliyotga joriy etish bo'yicha tadqiqotlarni davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hattie J. Visible Learning. Routledge, 2009.

2. Muslimov N. A. **Kasbiy ta'lim pedagogikasi**. Toshkent, 2021.
3. Xodjayev B. X. **Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti**. Toshkent, 2022.
4. Ishmuhamedov R. J. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar**. Toshkent, 2020.
5. Azizxo'jayeva N. N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat**. Toshkent, 2019.